

Голові спеціалізованої вченої ради
Інституту психології
імені Г. С. Костюка НАПН України
доктору психологічних наук,
професору,
Л. М. Карамушці

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук, доцента, провідного наукового співробітника
лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації Інституту
психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Купрєєвої Ольги Іллівни
на дисертаційне дослідження Лагун Марії Володимирівни на тему
«Психологічні чинники розвитку альтруїстичної спрямованості особистості»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053
«Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Сучасне суспільство перебуває у стані динамічних змін, що супроводжуються загостренням соціальних проблем і зростанням психологічної напруги. Військові дії в Україні спричинили руйнування звичного способу життя, послаблення соціальних зв'язків, відчуття невизначеності та зниження рівня психологічного благополуччя населення. У таких умовах особливої значущості набуває розвиток особистісних якостей, що забезпечують ефективну адаптацію, самореалізацію та формування громадянської, соціально відповідальної позиції особистості. Саме це є необхідною передумовою підтримання продуктивного стану особистості та підвищення рівня її психологічного благополуччя. У цьому контексті альтруїстична поведінка стає важливим чинником психологічної підтримки та допомагає зменшити негативний вплив війни на людину. Безкорисливі дії, спрямовані на допомогу іншим, сприяють зміцненню соціальних зв'язків, які базуються на підтримці та довірі, й постають ефективним засобом для підтримки власного психологічного

здоров'я, необхідного для виживання в умовах стресу та травматичних подій. В цьому контексті дисертаційне дослідження М. В. Лагун, спрямоване на вивчення альтруїстичної спрямованості особистості та психологічних чинників її розвитку, має безумовну науково та прикладну актуальність.

Зміст дисертації свідчить про високий рівень наукової компетентності здобувачки. Сформульовані та реалізовані в дисертаційному дослідженні мета, об'єкт, предмет засвідчують здатність дисертантки реалізовувати поставлені завдання на теоретичному та практичному рівнях.

Перший розділ дисертації містить глибокий аналіз теоретико-методологічних, філософських, соціологічних і психологічних засад вивчення феномену альтруїстичної спрямованості особистості. Особливо слід відзначити, що дисертантка не лише узагальнює різні підходи, але й інтегрує їх у концептуально обґрунтовану теоретичну модель альтруїстичної поведінки особистості; визначає основні психологічні чинники, які сприяють розвитку альтруїстичної спрямованості особистості. Крім того, дисертантка переконливо обґрунтовує існування двостороннього зв'язку між альтруїстичною спрямованістю та психологічним благополуччям особистості, що може слугувати важливим підґрунтям для подальших емпіричних досліджень.

Другий розділ дисертації присвячено методичним та організаційним засадам емпіричного дослідження психологічних чинників альтруїстичної спрямованості особистості та ґрунтовному аналізу отриманих в його ході результатів.

Для реалізації завдань дослідження застосовано 7 діагностичних методик. Слід відмітити їх логічність та придатність для реалізації поставлених в дослідженні завдань. Позитивного відзначення заслуговує, також, достатня репрезентативність вибірки, оскільки до неї увійшли 197 осіб віком від 18 до 69 років, чоловіки та жінки, та в повній мірі відображає ключові характеристики генеральної сукупності, яка вивчається. Це дало можливість врахувати умови (внутрішні та зовнішні) які можуть суттєво вплинути на якість дослідження.

Якісно здійснений аналіз результатів, із застосуванням адекватних методів статистичної обробки емпіричних даних, дозволив отримати низку вагомих результатів: визначено психологічні чинники розвитку альтруїстичної спрямованості – автономія, життєві цілі, самоприйняття; гуманістичні загальнолюдські цінності – доброзичливість, універсалізм; індивідуальні цінності – відповідальність, самостійність та незалежність; особистісні якості (первинні актуальні здібності) – довіра, надія, контакти, ніжність, любов, вторинні актуальні здібності - вірність, справедливість, відкритість, старанність та обов'язковість; встановлено предиктори які зумовлюють розвиток альтруїстичної спрямованості особистості, як от довіра, відповідальність, самоприйняття та доброзичливість; виявлено, що оптимальний рівень розвитку альтруїстичної спрямованості характеризується здатністю поєднувати задоволення потреб інших людей з власними інтересами, потребами, що сприяє підтримці життєвого балансу та ресурсів особистості; встановлено взаємозв'язок між альтруїстичною спрямованістю та психологічним благополуччям особистості.

У третьому розділі дисертаційної роботи представлено стратегію, мету, завдання формульованого етапу дисертаційного дослідження, обґрунтування, зміст та результати застосування комплексної програми психологічного сприяння розвитку альтруїстичної спрямованості особистості. Слід особливо відзначити, що розроблена дисертанткою програма базується на методологічній основі, засобах і методах позитивної психотерапії Н. Пезешкіана, фокус уваги якої на власних психологічних ресурсах особистості та можливості їх розвитку. Це, безумовно значно розширює ефективність психологічної допомоги спрямованої на активізацію особистісної мотивації до саморозвитку, самовдосконалення й на розвиток психологічних чинників альтруїстичної спрямованості особистості.

Обрані для програми психологічного сприяння розвитку альтруїстичної спрямованості особистості методи тренінгової роботи, такі як структуровані вправи, групова дискусія, технології самокоучингу, психотехнічні прийоми

позитивної психотерапії та позитивної психології є очевидно ефективними з огляду на сформульовану мету та завдання програми.

Результати експериментальної апробації програми психологічного сприяння розвитку альтруїстичної спрямованості особистості достатньо переконливо довели її ефективність. Це виявилось у достовірному покращенні низки показників досліджуваних, а саме – позитивне самоприйняття, доброзичливість, відповідальність, особистісних якостей – довіри, контакти, відкритість, вірність, справедливість. Водночас й у зниженні рівня показників – конформізму, гедонізму, взаємозалежності, усамітнення, слухняності, ввічливості, які при їх гіпертрофованому розвитку можуть бути перешкодами розвитку альтруїстичної спрямованості й поведінки людини. Вважаємо, що розроблена та апробована програма може бути широко використаною практикуючими психологами при наданні індивідуальної та групової допомоги людині.

До найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, які мають необхідні ознаки наукової новизни та теоретичних результатів, на наш погляд слід віднести: системний розгляд альтруїстичної спрямованості як інтрапсихічного утворення; розроблення моделі альтруїстичної спрямованості та моделі альтруїстичної поведінки особистості; визначення комплексу взаємопов'язаних психологічних чинників розвитку альтруїстичної спрямованості особистості й предикторів її розвитку; виявлення ролі внутрішніх ресурсів особистості, актуалізація яких сприяє розвитку альтруїстичної спрямованості; визначення оптимального рівня розвитку альтруїзму, який забезпечує позитивне функціонування та психологічне благополуччя особистості. Відповідно поставлене в дисертаційній роботі наукове завдання можна вважати виконаним на достатньо високому рівні.

Визначені предиктори альтруїстичної спрямованості особистості, найвпливовіші психологічні чинники альтруїстичної поведінки та спрямованості особистості, розробка засобів, які сприяють усвідомленому розумінню та формуванню «здорового альтруїзму» підвищують практичне значення роботи,

оскільки можуть бути підґрунтям для побудови психологічних програм сприяння психологічному благополуччю, розвитку самосвідомості, стресостійкості, життєстійкості, формування самодетермінованої поведінки особистості, при профілактиці професійного вигорання, подолання проблем особистісної невизначеності, суб'єктивного відчуття зниження самоцінності, цінності життя, а також у психологічному консультуванні.

Результати дисертаційного дослідження мають широку апробацію на 7 наукових заходах різного рівня, повністю викладені в 11 наукових працях. Опубліковані 3 статті у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 стаття у науковому виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз інших держав, 7 публікацій в інших періодичних виданнях засвідчують **високий рівень наукових публікацій** здобувачки.

Отже, загальний дизайн дисертаційного дослідження, якісно здійснений теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, застосування адекватних, поставлених меті та завданням, методів дослідження та обробки даних, аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про **високий рівень володіння здобувачкою методології наукової діяльності й дисертаційної роботи.**

Разом з тим, до дисертаційної роботи можна висловити певні **зауваження та побажання**, дискусійного характеру:

1. У першому розділі дисертаційного дослідження здобувачка детально аналізує фактори, що впливають на формування альтруїстичної спрямованості особистості протягом первинної соціалізації на різних вікових етапах, а також на її подальший розвиток у дорослому віці. Створюючи комплексну програму психологічної підтримки, авторка виходить із припущення, що розвиток альтруїзму можливий упродовж усього життя, зосереджуючи увагу на усвідомленості та розвитку особистісних ресурсів. Водночас було б доречно звернути більшу увагу на початкові етапи життя, щоб визначити основи формування альтруїстичної спрямованості та створити рекомендації для тих, хто бере участь у вихованні та соціалізації дитини.

2. У першому розділі с. 73 дисертації здобувачкою представлено модель альтруїстичної поведінки особистості, в якій один з основних психологічних чинників є компонент потребово-мотиваційної сфери. На наш погляд, при проведенні емпіричного дослідження було б доцільно використати психодіагностичний інструментарій безпосередньо спрямований на вивчення потребово-мотиваційної сфери особистості та її компонентів, що дозволило б розширити межі розуміння досліджуваної проблематики.

3. В дисертаційній роботі достатньо ґрунтовно досліджено психологічні чинники розвитку альтруїстичної спрямованості особистості. На нашу думку, було б доцільно дослідити деструктивні чинники, які перешкоджають розвитку альтруїстичної спрямованості особистості. На наш погляд, у роботі не вистачає їх детального розгляду та представленої моделі, яка б включала як соціокультурні та індивідуально-психологічні чинники мікро- та макросередовища, що негативно впливають на прояви альтруїстичної поведінки та розвиток альтруїстичної спрямованості особистості.

Проте висловлені зауваження та побажання, не знижують цінності викладених у дисертаційній роботі наукових результатів, вони носять дискусійний характер та не впливають на високу оцінку дисертаційної роботи.

Висновок:

Аналіз дисертаційної роботи «Психологічні чинники розвитку альтруїстичної спрямованості особистості» дає підстави для висновку про те, що ця робота за беззаперечною актуальністю, науковою новизною, теоретичним значенням та практичним спрямуванням, за змістом, структурою та оформленням відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р., № 44, вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», є цілісним, самостійним дослідженням, що характеризується науковою новизною, теоретичним та

практичним значенням, а її автор Лагун Марія Володимирівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю – 053 «Психологія» галузі знань – 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

доктор психологічних наук, доцент
провідний науковий співробітник
лабораторії психодіагностики та
науково-психологічної інформації,

Інститут психології імені

Г.С. Костюка НАПН України

О. І. Купрєва